

Új regionalizmus, az EU és az ASEAN: összehasonlító elemzés

Gulyás Viktor

Jelenleg a Közép-Európai Egyetem (CEU), Nemzetközi Kapcsolatok és Európai Tanulmányok Tanszékén végzős hallgató. 2001 és 2003 között a Tokió és Sophia Egyetem (Japán) kutató ösztöndíjasaként a délkelet-ázsiai regionalizációs folyamatokat, etnikai konfliktusokat, Japán külkapcsolatait és a nemzetközi kapcsolatok elméleteit tanulmányozta.

A jelen szöveg szerzői jogi védelem alatt áll. Kiadja:

Gulyás Viktor:

Új regionalizmus, az EU és az ASEAN: összehasonlító elemzés

A tanulmány az Európai Unió (EU) és a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségének (ASEAN) rövid, összehasonlító elemzése az új regionalizmus eklektikus elméleti keretein belül. Célom annak bemutatása, hogy a szerkezetileg lényeges különbségeket mutató regionális formációk is lényeges hasonlóságokat mutatnak, mihelyt túlmutatunk a gazdasági tényezőkön.

Bevezetés

Napjainkban a regionális integráció csaknem közhelyként ható fogalom. Európán át Ázsiáig, Észak- és Dél-Amerikától Afrikáig, minden kontinensen egyre nagyobb szerepet kapnak a regionális intézmények mint a gazdasági, biztonságpolitikai, ökológiai és egyéb problémák kollektív megoldásának színterei. A jelen tanulmány célja a regionális folyamatok viszonylag új szemszögből való megvilágítása az Európai Unió (EU) és a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségének¹(ASEAN) rövid, átfogó összehasonlító elemzésén keresztül.

Az összehasonlító regionalizmust kutató irodalom elsősorban racionális tényezők felhasználásával magyarázza a regionalizmus folyamatát.² A regionalizáció új hulláma azonban olyan elemzést követel meg, amely túlmutat a gazdasági dimenziókat hangsúlyozó fektető klasszikus integrációs elméleteken.³ A globalizáció tágabb összefüggésében figyelembe kell venni a regionalizáció szociális, kulturális és politikai aspektusait is. A tanulmány ebben a tágabb politikai összefüggésben vizsgálja a regionális interakciók sokféleségét, és a globalizáció és a regionalizmus közötti okozati kapcsolaton alapul, ahol az előbbi elsősorban piac által vezérelt folyamat, míg az utóbbit főleg a politikai szereplők irányítják. Számos példa illusztrálja a regionalizmus és a globalizáció folyamatainak egymásra hatását, amelyek különböző kezdeményezések formájában jelennek meg. Ezek a kezdeményezések megfontolt stratégiák, például regionális pénzügyi együttműködések, nagyobb technológiai autonómiára irányuló átgondolt nemzeti kezdeményezések, illetve vállalatok globális szerephez jutásának formáját ölthetik - ez utóbbit a globális erők által hajtott új versenykörnyezet határozza meg.⁴

A regionalizmus kétféleképpen értelmezhető. Az egyik értelmezés arra mutat rá, hogyan erősíti a globalizáció a regionális formációk kialakulását. Ebben az összefüggésben a

regionalizmus a globális szintű, főként államközi együttműködési kezdeményezésekre utaló többoldaliság (multilateralizmus) fogalmának ellenpontjaként kap értelmezést.

Ezzel ellentétben áll az „új regionalizmust” jellemző, a régiókon belüli dinamizmusokra utaló jelentés.⁵ Habár a két értelmezés közötti összefüggés nem elhanyagolható, tanulmányomban a regionalizáció fogalma az utóbbi összefüggésben értendő. Az írás abba a folyamatba enged betekintést, amely megerősíti a tágabb értelemben vett és a globális politikai gazdaság által működtetett nemzeti és regionális biztonságpolitika jelentőségét. Morten Bøås és Helge Hveem⁶ nyomdokain haladva célozom az elmélet és kontextus egybeolvasztása a regionalizmus dinamikus modelljeiben. Ez a viszonylag tág értelmezési keret a regionalizmusra mint folyamatra enged összpontosítani, illetve arra, hogy a cselekvő-szerkezet dichotómia milyen kapcsolatban áll a fogalomalkotási tényezőkkel.

Röviden egy olyan egyenértékű világba kapunk betekintést, ahol a globalizációs folyamatok regionális szinten azonos válaszokat generálnak.⁷ Dolgozatom terjedelme nem teszi lehetővé az előbbieken említett tényezők mélyreható és körültekintő elemzését. Célozom csupán a regionalizációs folyamatok egy tágabb, holisztikus értelmezési keretének bemutatása, amelyben a vizsgálódás fókuszpontját mindig az adott kutatásnak megfelelően kell meghatározni.

Ebben az elméleti keretben teszek kísérletet az EU és az ASEAN rövid, átfogó összehasonlító elemzésére. Jogosan merülhet fel a kérdés, hogy a két régió fejlődési szintjében megmutatkozó számottevő különbségek alapján vajon van-e alapja ennek az összehasonlításnak azon az igen egyszerű megállapításon kívül, hogy mindkettő példa a regionalizmusra. A két régió közötti egyértelmű különbségek elsősorban abból adódnak, hogy a régió szintjén történő intézményesítés eltérő mértékben jelenik meg az egyes tagállamokban és a tagállamok közötti interakciókban. Ebben a tekintetben az EU egy a nemzetek fölött álló kormányzati struktúra megteremtése felé halad, míg az ASEAN esetében kétséges egy hasonló átfogó struktúra kialakulása, amelynek előfeltétele lenne a délkelet-ázsiai országok szuverenitásának nagymértékű egybeolvadása.

A fentiekből egyenesen az a következtetés vonható le, hogy a két térség olyan mértékben eltér a regionalizációs és integrációs törekvések szintjén, amely megghiúsíthatja az összehasonlító elemzés sikerességét. Ezzel az állásponttal ellentétben a jelen tanulmány megkísérel egy betekintő összehasonlítást az eklektikus elméletek által megnyitott csatornákon keresztül. Valójában arra kívánok rávilágítani, hogy mihelyt tovább tekintünk az Európai Unióra gyakran használatos *sui generis*⁸ megközelítéseken⁹, illetve a délkelet-ázsiai

regionalizációs törekvéseket leíró szabadkereskedelmi területi és neorealista dimenziókon, a két térség között számottevő hasonlóság fedezhető fel. Összehasonlító elemzésem alapja a szerkezetileg lényeges különbségeket mutató regionális formációk. Az intraregionális fejlődést jellemző állandó változásokat elemezve rávilágítok a regionalizációs folyamatok dinamikájára. A tanulmány az eklektikus elméleti keretbe foglalt új regionalizáció koncepcióját alkalmazza. Az elméleti keret részletesebb leírását az EU és az ASEAN összehasonlító elemzése követi, melyben a fő hangsúly a két térség integrációs fejlődésének hasonlóságain és különbségein van.

Elméleti keret

Elemzésem alapjául az új regionalizmus koncepciója szolgál, amely “az intézmények, különböző identitások és szociopolitológiai tényezők kaleidoszkópikus kölcsönhatása.”¹⁰ Az új regionalizmus megközelítés fontos előrelépést jelent a klasszikus, racionális elveken alapuló integrációs elméletekhez képest, mint például a kereskedelmi és piaci integrációs elméletek, funkcionalizmus, neo-funkcionalizmus, institucionalista és neo-institutionalista elméletek és a liberális intergovernmentalizmus. Michel Schulz, Fredrik Söderbraum és Joakim Öjendal szerint a fenti racionális elméletek fő hiányossága abban rejlik, hogy nem szolgálnak kielégítő magyarázattal a szerkezeti átalakulásokra és alábecsülik a hatalmi viszonyokat.¹¹ Az új megközelítés azon a feltételezésen alapul, hogy a regionalizmus egyrésztől válaszreakció a globalizáció negatív hatásaira, másrésztől pedig a kulturális, szociális, politikai és biztonságpolitikai dimenziók is döntő szerepet játszanak az „alulról kiinduló” regionalizációs folyamatokban. Következésképpen az új regionalizmus olyan többdimenziós jelenség, amely magában foglal kulturális és biztonságpolitikai tényezőket, gazdasági irányelveket és politikai rezsimet egyaránt.

A regionalizmus világpolitikában betöltött szerepének jobb megértéséhez szükségszerű az Európa-központú megközelítésektől való eltávolodás. Nem azon van a hangsúly, hogy a különböző regionális formációk elérik-e, vagy akár felülmúlják az Európai Unió intézményes fejlődésének szintjét. Más szóval az EU-hoz való viszonyítás helyett olyan keret bemutatása válik szükségessé, amelyben kivitelezhető egy sokkal betekintőbb összehasonlító elemzés. Ezen cél megvalósításához a nemzetközi kapcsolatok három vezető elmélete adja a kiindulási pontot: a realizmus, institucionalizmus és a szociális konstruktivizmus. Ez összhangban áll Andrew Hurrell és Anand Menon álláspontjával, akik az EU tanulmányozásával kapcsolatban a

nemzetközi kapcsolatok elméleteinek elemző erejének megtartása mellett voksolnak.¹² Mivel az egy megközelítésre való összpontosítás nem elegendő a térszerveződés bonyolult folyamatainak megértéséhez, szükségessé válik a különböző elméletek ontológiai megszorításainak lazítása. Az ilyen jellegű eklektikus elméletek ötvözik a materiális lehetőségek és racionális szereplők, csakúgy mint a fogalomalkotási tényezők elemzését, Bøås és Hveem megfogalmazásában, “a cél a kontextus és elmélet színeinek megfelelő keverése.”¹³

A kérdés az, hogy milyen módon lehetséges a három fentebb említett elmélet „színeinek keverése”? A regionalizmus a tágabb értelemben vett - az anarchikus nemzetközi rendszerben a nemzeti preferenciák megőrzésére irányuló - biztonságpolitika elérését célul kitűző stratégiaként¹⁴, a szereplők közötti interakciók intézményesítéseként, vagy új identitások illetve szövetségek létrehozásának eszközeként értendő¹⁵.

Szükséges megemlítenem, hogy az új regionalizmus koncepciójában egyértelműen érzékelhető a konstruktivista elmélet felé irányuló elfogultság. Az új regionalizmus alapja az a feltevés, miszerint „nem léteznek *természetes* régiók, hanem, a globális transzformáció folyamata részeként - akarva akaratlanul - minden térséget kollektív emberi tevékenységek és identitás-alakulások hoznak létre, szüntetnek meg vagy éppen formálnak újjá.”¹⁶ Ez a feltételezés arra enged következtetni, hogy felül kell emelkedni a „merev strukturális elméleteken”.¹⁷ A konstruktivista megközelítés a szereplőket nem mint a soha nem változó törvényeknek engedelmeskedő alanyokat határozza meg, hanem olyan reflektív, intézményes keretek közé helyezi őket, amelyekben az információk és a tudás felhalmozása által állandó változásoknak vannak kitéve.

A regionalizmus, illetve konkrétan az EU és ASEAN-t érintő integrációs folyamatok, az új regionalizmus Hurrell által megfogalmazott „fázis-elméleti” megközelítésében kaphatnak világos értelmezést.¹⁸ Elméleti szemszögből az ontológiai egyértelműség hiánya miatt ez a teória némileg kidolgozatlanak tűnhet, ugyanakkor történelmileg nagyon is helytálló. Arra enged következtetni, hogy a regionalista törekvések első szakaszában a közös ellenség felismerése játszik döntő szerepet, és ez számos kiindulási pontot jelent a további fejlődéshez. A különböző fejlődési fázisok azonban nem egyértelműen elkülöníthető periódusok, döntő fontosságú a különböző befolyásoló tényezők közötti egyensúlyeltolódás, amely az eltérő regionális kontextusoknak tudható be. Az eklektikus elméletek éppen ezeket az egyensúlyeltolódásokat érintik. Egy ilyen jellegű kutatási keret könnyen azt eredményezheti, hogy az elmélet elveszti eleganciáját, de ezt a veszteséget kompenzálja a betekintő elemzésre való képesség és az átfogóbb, régiók közötti összehasonlítás lehetősége. Az EU és az ASEAN

esetében a fő integrációs fejlődési szakaszok azt mutatják, hogy a tágabb értelemben vett biztonságpolitikai megfontolások fontos szerepet játszottak a regionalizációs folyamatokban.

Az Európai Unió

Az integráció elméleti elemzésével kapcsolatos problémák és feltevések az európai térségben könnyebben kirajzolódnak a magas szintű regionális fejlődés következtében. Tanulmányomban a hangsúly a térség társadalmi berendezkedésére helyeződik. E tényező hangsúlyozásának fontossága abban rejlik, hogy a fogalomalkotási tényezők, jelentőségük ellenére, még mindig nincsenek kiemelkedő helyen az integrációs tanulmányokban. Az EU a többi hasonló regionális szerveződéshez képest annyira fejlett, hogy szinte lehetetlen a három fentebb említett elméleti megközelítés jegyében mélyreható elemzést adni, ezért a tanulmány keretei csak olyan fontos pontok megemléztetésére tesznek lehetőséget, amelyek elegendőek az összehasonlító elemzéshez.

Björn Hettne az Európai Uniót központi régióként tartja számon¹⁹, amelynek létrejöttét a hegemonikus regionalizmus jellemezte²⁰. A hidegháború idején az európai integráció főként biztonságpolitikai megfontolások által vezérelt folyamat volt, melynek alapjául a kommunizmus által jelentett közös veszély szolgált. Lényegében egy olyan politikai folyamatról volt szó, amelyben a piacgazdaság „láthatatlan keze” nem játszott jelentős szerepet. A nagyhatalmak közötti feszültségek tetőzése idején a gazdasági szempontok mindig háttérbe szorultak.

Felmerül a kérdés, hogy a bipoláris rendszer megszűnésével még mindig kulcsfontosságú szerephez jutnak-e a biztonságpolitikai tényezők. Habár az intézményesítés intenzív folyamatának köszönhetően úgy tűnhet, hogy a biztonságpolitikai dimenzió elveszti éles körvonalát, nem tagadható, hogy még mindig jelentős tényezőként van jelen az integrációs folyamatokban. Az időbeni különbség abban rejlik, hogy a veszélyészlelés irányítói a potenciális, országokon belüli konfliktusok, nem pedig országok közötti ideológiai alapú ellenségeskedések.

Ezen észrevételen keresztül juthatunk el az integrációs terjeszkedés témájához, amely, Edmé Dominguez R. és Björn Hettne értelmezésében, elsődlegesen biztonságpolitikai megfontolások által vezérelt folyamat a politikai célzatú etnikai mozgásból fakadó potenciális konfliktusok elkerülése érdekében. Példaként a periférikus délkelet-európai államok politikai motiváltságú integrációs törekvéseit hozzuk fel.²¹ Ezzel kapcsolatban

megjegyzendő, hogy Európában az államok és kisebbségek közötti kapcsolatok többféleképpen értelmezhetőek. Will Kymlicka feltételezése szerint Kelet-Európában az etnikai alapú nacionalizmus retorikája szorosan kapcsolódik a területiséghez, ellentétben Nyugat-Európával, ahol teret nyert a kisebbségeket jobban toleráló pluralisztikus társadalmi közösség.²² Ez paradoxonnak tűnhet annak fényében, hogy pontosan Nyugat-Európában a kulturális különbségek a folyamatos asszimiláció következtében enyhültek, míg Kelet-Európában a monarchikus államrendszerekben hosszú időn át a többnemzetiség volt jellemző.

Az etnikai problémákon kívül más biztonságpolitikai tényezők is fontos szerepet játszottak az integrációs folyamatokban. A regionális gazdasági intézmények, mint például az Európai Szén és Acél Közösség (ECSC) és az Európai Gazdasági Közösség (EEC, később Európai Közösségként (EC) szerepel)²³, megalakulását is egyértelműen államok közötti feszültségek vezérelték. Az integráció neo-funkcionalista megközelítése értelmében a gazdasági fejlődések szoros kapcsolatban álltak a politikai folyamatokkal. Kelet-Európában a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST) nem elősegítette, hanem inkább hátráltatta a regionális integrációt. Ráadásul Dominguez szerint az új Európában sem tűntek el teljesen a klasszikus nagyhatalmi harcok, ahogy azt a német-orosz, francia-német kapcsolatok, és Nagy-Britannia atlanti törekvései mutatják.²⁴ Felkerülhetnek a listára a Balkán térség futótűz-természetű konfliktusai és az új típusú mikro-regionalizmus is. Az utóbbi alatt azok a függetlenségi mozgalmak és az euro-régiós törekvések értendők, amelyek könnyen az etnikai alapú kötődések megerősödéséhez vezethetnek.

Az identitás és biztonságpolitika bonyolult szövetséget alkotnak Európában. Ahogy Dominguez és Hettne rámutatnak, az európai identitás gyökerei a latin kereszténység és a világi intellektuális közösségek kettéválásában keresendők. A világi intellektualitás a reneszánsz és a felvilágosodás korszakaiban a főbb európai egyetemeken alakult ki. Az európaizálódás folyamata az egység és különbözőség kettősségén alapult. Az egység kialakulása az etnikai alapú és a nemzeti szakadármozgalmak kialakulásában nagy szerepet játszó, neo-nacionalizmus felemelkedése elleni integráció fényében értendő. A kialakuló egységet az introvertált, merkantilista westfáliai államrendszertől való egyértelmű eltávolodásnak és a westfália utáni rend felé történő nyitásnak is lehet tulajdonítani.²⁵

Közelebbről vizsgálva az európai identitás nem szükségszerű és természetes velejárója az integrációs folyamatoknak. Efelé mutat a mikro-regionalizmus, a neo-nacionalizmus és a civil szervezetek alulreprezentáltsága. Az európaizálódás utat nyitott a civil szervezetek aktívabb szerepvállalásához. A hidegháború befejeződésével az állam, piac és intézmények közötti

viszonyokat nagyrészt a civil szervezetek alakították. Ugyanakkor az EU nagyfokú intézményesítése ellenére még hosszú út vezet a demokratikus deficit és a nem kormánysszervezetek, érdekcsoportok és más európai civil szervezetek lobbizásának eredményeként kialakuló teljesebb érdekképviselő megvalósításáig. Dominguez és Hettne szerint a különbözőség irányába mutató tendencia szerves része lehet az európai integrációnak. Ez azt jelenti, hogy az új, többlépcsős európai keretben a területiség és az identitás közötti lazább kapcsolat egyes identitások újraértelmezéséhez vezet, de ez nem feltétlen ütközik magával az európai identitással.²⁶

Az európai integrációs folyamatok összegző értékeléseként azt lehet mondani, hogy a speciális biztonsági közösség megszűnésével, amely a hidegháború időszakában jelentős mértékben meghatározta az integrációs folyamatot, illetve az integráció és felbomlás együttsége jelentős szerephez juttatta a sokkal inkább informális, alulról kiinduló regionalizációt.

A Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége

Délkelet-Ázsia középrégió, de lassan felzárkózik a központi régiók sorába.²⁷ A délkelet-ázsiai regionalizmust államok által vezérelt biztonsági szövetségnek lehet tekinteni. Igaz, hogy a térségre nem jellemző az EU-ban megfigyelhető magas fokú intézményesítés, ugyanakkor a gazdaság nem elhanyagolható mértékben regionális kontroll alatt áll, és a magas szintű állami autonómiát tovább ellensúlyozzák a közös fogalomalkotási tényezők, mint például a konfucianizmus és az etnikai alapokon nyugvó üzleti hálózatok, illetve az állam és piac közötti hatékony interakciók. A külső tényezőkbe (mint például a kommunista veszély, a hidegháború általi fenyegetése és a világ más részén megalakult kereskedelmi blokkok által meghatározott politikai döntései és kezdeményezései) való rövid betekintés után a belülről kiinduló regionalizmusra fordítom a hangsúlyt. A belülről kiinduló regionalizmus alatt az értendő, hogy a szereplők hogyan használják ki a regionalizmust a külső nyomások ellensúlyozására.

Az ASEAN 1967-ben alakult meg. Kezdetben az öt alapító tag, Thaiföld, Malájzia, Szingapúr, a Fülöp-szigetek és Indonézia együttműködésének alapja a kommunizmus általi globális fenyegetettség volt. A szövetség létrejöttékor minden alapító tag kommunista felkelések ellen küzdött határain belül, és a 80-as évek végén Thaiföld és Kambodzsa fegyveres összetűzésbe is keveredett. A hidegháború vége, Vietnám kivonulása Kambodzsából és az óriási mértékű piacátalakulás következtében nemcsak a merev katonai és politikai

megfontolások játszottak szerepet a regionalizáció folyamatában, hanem gazdasági és ökológiai összetevők is, és kezdett kirajzolódni a társadalmi konfliktus-kezelésnek eszközeként szolgáló pozitív szerepvállalás kerete is. Ez utóbbi folyamat részeként Vietnám 1993-ban megfigyelő státuszt kapott, illetve két évvel később az ASEAN teljes tagjává vált.

A regionalizációban szerepet játszó gazdasági komponens jelentősége a világ többi részén lezajló regionális kereskedelmi blokkok megerősödésére adott válaszként értendő. Az ASEAN Szabadkereskedelmi Terület (AFTA)²⁸ szorgalmazása is, a EU terjeszkedése és a Délkelet-Ázsia nemzetközi pozícióját nagyban befolyásoló EU-USA transzatlantikus szabadkereskedelmi terület fontolgatása következményeként a gazdasági biztonság újraértékelését tükrözte.

A biztonságpolitika katonai és politikai aspektusai nem törpültek el a hidegháború befejeztével. Csupán annyi történt, hogy a kommunizmus bukása és a bipoláris világrendszer megszűnése megváltoztatta ezen megfontolások súlyosságát. Kína nem jelent többé ideológiai veszélyt, de Délkelet-Ázsia számára kockázatként jelentkezik Peking Dél-kínai tengerre irányuló igénye. Ez azt mutatja, hogy regionális szinten is szerepet kapnak a katonai és biztonságpolitikai tényezők, amely megoldására szorosabb együttműködésre lenne szükség. Egyéb biztonságpolitikai kérdések is felkerülnek az ASEAN napirendjére. Példaként hozható fel, hogy környezetvédelmi irányelvek koordinálásakor is gyakran az ASEAN intézményes keretei szolgáltatnak megoldási lehetőséget. A regionális és globális „harc” akörül folyik, hogy ki vállalja fel az államhatárokat nem ismerő nagyfokú környezetszennyezés utáni „takarítás” költségeinek oroszlánrészét.²⁹

Az elemzésem fontosabb dimenziója a belülről kiinduló regionalizmus. Ezt jól illusztrálják az exportorientált növekedés-háromszögek, melyek sikere több tényezőtől függ, így például kormánytámogatásuktól, a földrajzi közelségtől és kulturális affinitásuktól. Az 1998-ban létrejött Johor-Szingapúr-Riau (JSR) növekedés-háromszög az ASEAN nyújtotta tágabb kereten belül a kooperatív regionalizmus egyik modelljéül szolgál. Földrajzilag Johor Malájzia legdélebbi tartománya, az Indonéziához tartozó Riau-szigetek pedig Szingapútól délre helyezkednek el. A Johor-Szingapúr vonal nem volt újkeletű és főként a piac irányította, míg a Riau-Szingapúr vonal kormánykezdeményezések eredményeképpen jött létre.³⁰

A JSR háromszög két szempontból is igen érdekes. Először is jó példaként szolgál az állam és piac sikeres együttműködésére, másodsor pedig születését nagyban elősegítette a hasonló kulturális örökség és befektetések áramlása az etnikai alapú üzleti hálózatokon keresztül. Ezt illusztrálják a kínai közösségek közötti családi és rokoni kapcsolatok és a háromszög mindhárom területén jelenlévő maláj kulturális örökség.³¹

„Az etnikai és rokoni hálózatok táplálják a közös kultúrát és nyelvet, az ismétlődő interakciókat, biztosítják a különböző érdekterületek közötti kapcsolatokat és a közös normák kialakulását, melyek másokkal szemben világos elvárásokat eredményeznek.”³²

A kínai diaszpóra közös normáihoz tartozik a kölcsönösség és a kollektív felelősségvállalás szokása, amelyek közül az utóbbi ellensúlyozza a regionális szinten az ellenőrzési mechanizmusok hiányát. Mindent egybevéve, még ha kezdetben az integráció fő kezdeményezői privát szerepvállalók voltak, akiknek a szándéka a faktoriális árkülönbségek kihasználása volt, az államok hamar saját gazdaságuk helyzetének megszilárdításának lehetőségeit látták a regionalizációban.

Az államilag vezérelt és az államokon túli regionalizációs folyamatok között középen helyezkedik el új típusú regionalizmus. Az ilyen jellegű fejlődés alapjául a politikai elszántság és a regionális identitás felemelkedésének kombinációja szolgál. Habár a nemzeti preferenciák és a szuverenitás még mindig fontos tényezők, az ASEAN és a JSR növekedési háromszög arra mutat rá, hogy a regionális identitás felemelkedése részben semlegesíti ezeket a korlátozó tényezőket. Egy másik fontos tényező az ASEAN reflektív kapacitása, amelyet a tagállamok a már meglévő nemzetközi struktúrák és intézmények befolyásolására használnak.

Yoichi Funabashi annak fontosságára mutat rá, hogy a közös érzelmek elősegítik a politikai együttműködést Ázsiában. Arra a tényre is rávilágít, hogy Ázsiában nincs jelen az Európára jellemző arisztokrata osztály és kultúra által hagyott örökség, amely „a köz éposztály típusú globalizáció melegágyaként szolgált”³³. A különböző ázsiai országok középosztályai közötti kulturális összefonódások fontos szerepet játszottak az ázsiai identitás felemelkedésében. Funabashi jól érzékelteti az új regionalizmus fogalmát az alábbi állításával, miszerint:

„(az ázsiai nemzetek) hajlamosak nem csupán katonai szempontból tekinteni a biztonságpolitikára, hanem mint a katonai, gazdasági, technológiai és társadalmi kapcsolatok szintézisét.”³⁴

A demokrácia és gazdasági fejlődés közötti kapcsolatról folyó vita, a privát szektor és az állam, illetve az állam és társadalom közötti kapcsolatok egyéni jellegű ázsiai karaktert öltenek.³⁵ A regionális perspektíva egyre inkább jelentőséget nyer, az Ázsiára gyakran használt államközpontú megközelítés nem elegendő az államokon túli regionális fejlődések dinamikájának magyarázatára. Furcsán hangzik, mikor az államok, a gazdaság és a civil

társadalmak kapcsolatának elemzésében úgy tekintenek az ázsiai értékek fontosságára, hogy nem veszik számításba ezen értékek regionális vonatkozásait.³⁶

Délkelet-Ázsiában egyértelműen kivehető az etnikai és kulturális kapcsolatokon alapuló regionális identitás előtérbe kerülése. Az állítás sem áll messze a valóságtól, hogy a regionális identitás, még ha nem is intézményesített, jelentősebb szerepet tölt be az ASEAN integrációban, mint Európában, annak köszönhetően, hogy az integráció etnikai és kulturális karaktere nagy mértékben ötvöződik az államérdekekkel.

Konklúzió

A jelen tanulmány alapján az „új regionalizmus” koncepciója szolgált. A regionalizáció új hulláma a kulturális, társadalmi, politikai és biztonságpolitikai dimenziók növekvő szerepével jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy jelentőségét veszítette a klasszikus integrációs elméletek gazdasági irányultsága, és a szerkezettől áttevődött a hangsúly a szereplők, eszmék és stratégiák tárgyalására. A tágabb értelemben vett biztonságpolitikai tényezők keretén belül az intraregionális erők és fogalomalkotási tényezők bizonyultak alapvető fontosságúnak.

A regionalizáció dinamikáját nem lehet egyetlen leszűkített elméleti megközelítéssel magyarázni. A különböző elméletek, nevezetesen a realizmus, institucionalizmus és a szociális konstruktivizmus együttes alkalmazásával rávilágíthatunk a nemzeti érdekek és a struktúra korlátozó erejére és a szereplők reflektív kapacitására. Ezek együttes elemzése a globális kontextusban magyarázatot ad a regionális formációk sokszínűségére.

Egy ilyen elméleti keretben lehetőség nyílik az EU mint központi régió és az ASEAN mint középrégió összehasonlítására. A szerkezetben, a regionalizmus internalizációjában és a piacfejlődésben mutatkozó szembetűnő különbségek ellenére a regionalizáció dinamikájában egyértelmű hasonlóságok figyelhetők meg: a kommunizmus által generált feszély érzék elérése, hatalmi játékok, intézményes korlátozások, illetve a regionális identitás kialakulása. Az új regionalizmus keretében alkalmazható eklektikus elméletek segítségével lehetőség nyílik megfosztani az európai integrációt *sui generis* karakterétől, a délkelet-ázsiai regionalizációt tekintve pedig elvonatkoztathatunk a hatalmi egyensúlyon és a szabadkereskedelmi területeken alapuló elemzésektől.

Felhasznált irodalom

- Booth, Ken (ed.): *New Thinking about Strategy and International Security*, Harper Collins, London, 1991, Chapter 1: Barry Buzan, „Is International Security Possible?”
- Camilleri A. – Joseph: *States, Markets and Civil Society in Asia Pacific*, Volume I, Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing Limited, 2000, 388 -394.
- Coleman, William D. and Geoffrey R.D. Underhill (eds.): *Regionalism and Global Economic Integration. Europe, Asia and the America*, Routledge, London and New York, 1998.
- Fawcett, Louise and Andrew Hurrell (eds.): *Regionalism in World Politics. Regional Organization and International order*, Oxford University Press, New York, 1995, Chapter 5: Hurrell, Andrew, „Regionalism in Theoretical Perspective”
- Funabashi, Yoichi: *The Asianization of Asia*, Foreign Affairs, Volume 72, No.5, 1993
- Hettne, Björn, András Inotai and Osvaldo Sunkel (eds.): *Comparing Regionalisms. Implications for Global Development*, Palgrave, New York, 2001, Chapter 1: Björn Hettne, „Regionalism, Security, and Development: A Comparative Perspective”
- Chapter 3: Morten Bøås and Helge Hveem, „Regionalisms Compared: The African and Southeast Asian Experience”
- Chapter 5: Edmé Dominguez R. and Björn Hettne, „The European Union and NAFTA Compared”
- Chapter 7: Michael Schulz, Fredrik Söderbaum and Joakim Öjendal, „Key Issues in the New Regionalism: Comparisons from Asia, Africa and the Middle East”
- Hurrell, Andrew and Anand Menon: *Politics Like Any Other? Comparative Politics, International Relations and the Study of the EU* in: West European politics, Vol. 19, No.2, April 1996, pp. 386-402.
- Kymlicka, Will: *Multiculturalism and Minority Rights: West and East*, Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe, Issue 4/2002.
- Mansfield, Edward and Helen V. Milner (eds.), *The Political Economy of Regionalism*: Columbia University Press, New York, 1997.
- Mattli, Walter, *The Logic of Regional Integration: Europe and Beyond*, Cambridge University Press, New York, 1999.
- Moravcsik, Andrew, *The Choice for Europe. Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1998.

Jegyzetek

¹ Az ASEAN mozaikszó az angol „Association of Southeast Asian Nations” megfelelője.

² Lásd például Edward Mansfield and Helen V. Milner (eds.): *The Political Economy of Regionalism*, Columbia University Press, New York, 1997. és Walter Mattli: *The Logic of Regional Integration: Europe and Beyond*, Cambridge University Press, New York, 1999.

³ Megjegyzendő, hogy különbséget kell tenni a regionalizáció és a regionalizmus fogalmai között. A regionalizmus azokat az elgondolásokat és célokat foglalja magában, amelyek a regionális kezdeményezés alapjául szolgálnak. A regionalizáció ugyanakkor a regionalizmus eredményeként értendő, a regionális identitást és a nemzeti, gazdasági és környezetvédelmi aspektusokat is magába foglaló, tágabb értelmezésben vett biztonságpolitikát ösztönző politikai stratégiákat jelöl. Bővebben lásd Morten Bøås - Helge Hveem: *Regionalisms Compared: The African and Southeast Asian Experience*: in Björn Hettne - András Inotai - Osvaldo Sunkel (eds.): *Comparing Regionalisms. Implications for Global Development* Palgrave, New York, 2001.

⁴ Az összehasonlító elemzés a következő értekezésben megfogalmazott gondolatokra épül: i.m. p. 94.

⁵ Dolgozatom az új regionalizmus fogalmát Björn Hettne értelmezésében tekinti. Lásd: Björn Hettne: *Regionalism, Security, and Development: A Comparative Perspective* in: Björn Hettne - András Inotai - Osvaldo Sunkel (eds.): *Comparing Regionalisms. Implications for Global Development* Palgrave, New York, 2001.

⁶ Morten Bøås és Helge Hveem a norvégiai Oslo Egyetem Fejlődés és Környezet Központjának (Centre for Development and Environment) kutatói. Kutatási területük a regionalizmus, a nemzetközi kapcsolatok elméletei, a nemzetközi politikai gazdaságtan és a nemzetközi fejlődés tanulmányok.

⁷ Hettne: *Regionalism, Security, and Development*, pp. 125-126.

⁸ A *sui generis* latin eredetű fogalom, jelentése kb. „egyedi, jellegében egyedülálló”.

⁹ Az Európa integrációs törekvések *sui generis* jellegét leíró legfontosabb elméleti megközelítések között a neofunkcionalizmus és a liberális intergovernmentalizmus elméletei szerepelnek. Az utóbbi elmélet tel kapcsolatban megjegyzendő azonban, hogy Andrew Moravcsik rámutat a liberális intergovernmentalizmus más régiókra való alkalmazhatóságának lehetőségére. Lásd bővebben Andrew Moravcsik: *The Choice for Europe. Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1998.

¹⁰ Bøås and Hveem, i.m.: p. 93.

¹¹ Michael Schulz, Fredrik Söderbaum and Joakim Öjendal, „Key Issues in the New Regionalism: Comparisons from Asia, Africa and the Middle East” in: Björn Hettne et al. (eds.), p. 235.

¹² Andrew Hurrel and Anand Menon: *Politics Like Any Other? Comparative Politics, International Relations and the Study of the EU* in: *West European politics* (Vol. 19, No.2, April 1996, pp. 386-402).

¹³ Bøås and Hveem, i.m.: p. 98.

¹⁴ A biztonságpolitika tágabb értelemben vett megközelítéséről lásd Ken Booth (ed.), *New Thinking about Strategy and International Security* (London: Harper Collins, 1991), Chapter 1: Barry Buzan, „Is International Security Possible?”

¹⁵ Ezt a kérdést Bøås és Hveemtől kölcsönöztem. i.m.: p. 124.

¹⁶ Schulz et al. i.m.: p. 235. (saját fordítás)

¹⁷ u.o.

¹⁸ Andrew Hurrel: *Regionalism in Theoretical Perspective* in: Fawcett, Louise and Andrew Hurrel (eds.) *Regionalism in World Politics. Regional Organization and International order*, Oxford University Press, new York, 1995, p. 73.

¹⁹ Björn Hettne szerint a regionális keret a globális struktúra egyfajta értelmezéseként szolgál. Különbséget lehet tenni központi és periférikus régiók között. Központi régiók alatt olyan politikailag stabil és gazdaságilag dinamikus régiókat értünk, amelyek a világ hatékonyabb irányítására hivatottak. Európa (értsd EU) fejlődése e két kritériumon túl formális politikai szervezettség irányába mutat. A másik két központi régióra, nevezetesen a gazdaságilag fejlett Észak-Amerikára és az ázsia-csendes-óceáni térségre, nem jellemző a regionális politikai stabilitás. A periférikus régiókban, stagnáló gazdaságuk és instabil politikai szerkezetükből kifolyólag, a szabadkereskedelmi rezsimek kialakításánál fontosabb szerepet tölt be a „biztonsági regionalizmus” illetve a „fejlődési regionalizmus”.

Szerveződésük célja a marginalizáció folyamatának kiküszöbölése. Ilyen régiók például a Független Államok Közösségének területe, a Balkán térsége, a Közép-Kelet, Dél-Ázsia és Afrika. Az átmeneti régiókra a központi régiókba való beolvasztás folyamata jellemző. Példaként felhozható Közép-Európa, amely az EU részévé válik, Latin-Amerika és a Karib-szigetek, amelyek „észak-amerikanizálódnak”, illetve Délkelet-Ázsia, az európai és dél-csendes-óceáni térség, amelyek egyre inkább a kelet-ázsiai gazdasági szféra részeként szerepelnek. Lásd bővebben Hettne, i.m.: pp. xiv-xvi.

²⁰ Hettne, i.m.: p. 14.

²¹ Az integráció területi terjeszkedését tekintve Edmé Dominguez R. és Björn Hettne érvelésére hagyatkozom, bár sokan úgy vélekednek, hogy a periférián lévő államok bevonása elsősorban gazdasági motiváltságú. Dominguez és Hettne értelmezésében a már megszűnt EFTA (Európai Szabadkereskedelmi Terület) terjeszkedő politikáját is nagy mértékben biztonságpolitikai tényezők irányították. Bővebben lásd Edmé Dominguez R. and Björn Hettne: *The European Union and NAFTA Compared in: Björn Hettne - András Inotai - Osvaldo Sunkel (eds.): Comparing Regionalisms. Implications for Global Development* Palgrave, New York, 2001. 193.

²² Megjegyzendő, hogy a multinacionális föderáció eszméje nincs megfelelő jogi keretekbe foglalva. Kymlicka elméletét lásd bővebben Will Kymlicka: *Multiculturalism and Minority Rights: West and East*, Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe (Issue 4/2002)

²³ Az ECSC mozaikszó az angol „European Coal and Steel Community”-nak, az EEC a „European Economic Community”-nak, az EC pedig a „European Community”-nak felel meg.

²⁴ Dominguez and Hettne i.m.: pp. 192-3

²⁵ i.m. pp. 188-194.

²⁶ i.m. p. 195.

²⁷ Hettne i.m.: p. 14, valamint ld. 19. jegyzet.

²⁸ Az AFTA mozaikszó az angol „ASEAN Free Trade Area” rövidítése.

²⁹ Bővebben lásd Bøås and Hveem i.m.: pp. 113-8.

³⁰ A témáról lásd bővebben Lee, Tsao Yuan (ed.): *Growth Triangle: The Johor-Singapore-Riau Experience*, Institute of Southeast Asian Studies, Singapore, 1991.

³¹ A kulturális örökségekről és etnikai kapcsolatokról bővebben i.m. 116-7.

³² Mattli, 177-8

³³ Funabashi, Yoichi: *The Asianization of Asia* in: Foreign Affairs, Volume 72, No.5, 1993, p. 78.

³⁴ i.m. 81

³⁵ i.m. 85

³⁶ Ez a megjegyzés referencia Joseph A. Camilleri elemzésére. Lásd Joseph A. Camilleri: *States, Markets and Civil Society in Asia Pacific*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA, Volume I, 2000, pp. 388-394.